

II. ULUSLARARASI İSLAM TİCARET HUKUKU KONGRESİ “GÜNÜMÜZDEKİ MESELELER” 15-18 EKİM 2015 KONYA/TÜRKİYE

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ BİLDİRİLERİ

Yrd. Doç. Dr. İsmail BİLGİLİ*

İlki 1996 yılında yapılan II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi, on dokuz yıl aradan sonra 15-18 Ekim 2015 tarihleri arasında Konya’da gerçekleştirildi. Konya Ticaret Odası (KTO), Necmettin Erbakan Üniversitesi (NEÜ) ve Konya Ticaret Odası (KTO) Karatay Üniversitesi işbirliği ile düzenlenen kongreye dünyanın farklı bölgelerinden yüzün üzerinde âlim, bilim insanı, akademisyen, konusunda uzman kişiler iştirak etti. Kongreye hükümeti temsilen maliye bakanı katıldı. Kongreye ayrıca bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu başkanı, milletvekilleri, bankacılar, işadamları, sivil toplum kuruluş temsilcileri, farklı fakültelerde öğrenim gören öğrenciler ve halkın yoğun ilgi ve katılımı da gerçekleşti.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, bilgiliismail@hotmail.com

Kongre gerçekleştirilmeden önce kongrede sunulacak tebliğler, bu tebliğleri müzakere edecek uzmanlar ve her oturum için iki ayrı raportör tespit edildi, tebliğler raportörler tarafından okunmak suretiyle kongre sekreterliğine rapor halinde sunuldu. Kongrenin daha verimli geçmesi amacıyla henüz hazırlık aşamasında titizlikle yapılan bu çalışma, tebliğ konularının daha iyi irdelenmesine ve sonuç bildirisinin oluşturulmasında daha sağlıklı neticeler elde edilmesine zemin hazırladı. Oturumlarda tebliğci ve müzakereciler dışında soru sormak veya konuyla ilgili bilgi ve görüşlerini paylaşmak suretiyle katkı sağlamak isteyen tüm izleyici ve katılımcılara fırsat tanındı. Kongre Türkçe, Arapça ve İngilizce çevirilerle izleyicilere sunuldu. Bin altı yüz yaka kartı dağıtılan kongreyi yaklaşık iki bin kişi takip etti. Ayrıca kongre için oluşturulan web sitesi ile canlı yayın yapılmak suretiyle yaklaşık yirmi bin kişiye çalışmalar ulaştırıldı. Kongreye katılan izleyicilere de birinci kongrenin tebliğ, müzakere ve sonuçlarının yer aldığı kitabı hediye edildi.

Kongrenin düzenlenme amacı kongrenin web sitesinde şu şekilde ifade edilmektedir: “Bilindiği üzere 2000’li yıllar, iş dünyamızın problemlerinin gittikçe karmaşıktığı ve İslâmi noktadan bakıldığı an itibarıyla çözümlenmesi zor konuların arttığı yıllar olarak karşımıza çıkmıştır. Ticaret ve sanayi âlemi, karşılaştıkları sorunların İslâm Hukuku çerçevesinde çözümlerini merak etmekte ve bu aşamada ilim erbabının görüşlerine ihtiyaç duymaktadır.”¹

Kongre tamamlandıktan sonraki gün kongreye çeşitli ülkelerden katılan bilim insanı, İslam dünyasının içinde bulunduğu durum ve yaşanan gelişmelere ilişkin “Diriliş” deklarasyonu açıkladı.²

Kongre, İslam Ticaret Hukukuyla ilgili altı oturum halinde gerçekleştirildi. Oturum başlıkları sırasıyla şunlardır:

- 1. Oturum:** Yeni Ticari Uygulamalar
- 2. Oturum:** Zekât
- 3. Oturum:** Faiz
- 4. Oturum:** Borsa
- 5. Oturum:** Sigorta
- 6. Oturum:** Genel Değerlendirme, Sonuç Bildirisi ve Kapanış.

Oturumlarda sunulan toplam yirmi tebliğ yirmi ayrı müzakereci tarafından müzakere edildi. Her oturumun raportörleri de sonuç bildirisine esas olacak notlar aldı. Oturum sonlarında gelen sorulara ve katılımcı katkılarına zamanın elverdiği ölçüde imkân tanındı.

1 <http://islamticarethukuku.org/kongrenin-amaci-9s.htm> (Erişim: 11.11.2015)

2 Deklarasyonun tam metni için kongrenin web sayfasına bakılabilir. <http://islamticarethukuku.org/islam-dunyasina-dirilis-deklarasyonu-69h.htm> (Erişim: 11.11.2015)

Hazırlık aşaması, icra edilmesi ve sonuçlandırılmasında yoğun çalışma, çaba ve üstün gayretin sarf edildiği kongre, 15 Ekim Perşembe günü saat 9.30'da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camii imam hatibi Hafız Ahmet ERYILMAZ'ın faiz ayetlerini okuduğu Kur'an-ı Kerim kıraatiyle başladı. Ardından I. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku kongresinden karelerin yer aldığı kısa bir slayt gösterisi yapıldı. Sonra da protokol konuşmalarına geçildi.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Açılışa yapılan protokol konuşmalarında ilk önce kongre genel sekreterliği adına başkan Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT'e söz verildi. BAYYİĞİT konuşmasında insanlarımızın hassasiyetlerine dikkat edilmeden ekonomik ve iktisadi düzenlemeler yapıldığını, bu sebeple Müslümanların mevcut problemlerine çözüm sağlamak amacıyla arayışlar içine girildiğini, bu kongrelerin de bu amaca yönelik düzenlendiğini ve üniversite bünyesinde açılacak İslam Ticaret Hukuku Enstitüleri ile konuların daha detaylı ele alınacağını belirtti.

KTO Yönetim Kurulu Başkanı Selçuk ÖZTÜRK'ün konuşmalarından sonra KTO Karatay Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bayram SADE yaptığı konuşmasında kongrenin sonuçlarından istifade ederek yeni projeler başlatılacağını ümit ettiğini belirtti. NEÜ Rektörü Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER de açılış konuşmasında dünyadaki kapitalist sistemin zengini daha zengin, fakiri de daha fakir hale getirdiğini ifade etti. Dünya Müslüman Âlimleri Birliği Genel Sekreteri ve Katar Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Muhyiddin KARADAĞÎ kongreye katılan hocalar adına yaptığı konuşmasında Konya ve Türkiye'yi öven ifadeleri yanı sıra Türkiye'nin dünya Müslümanlarıyla ilgilenen bir ülke olduğunu, Türkiye'nin her alanda çok güzel gelişimler sağladığını, zayıf ekonomik yapıdan sağlam ekonomiye geçtiğini, yabancı devletlerin istilasından kurtulup güçlü bir devlet yapısına ulaştığını belirtti. KARADAĞÎ konuşmasında dünyada İslam bankalarının kabul görerek yayıldığına da değindi.

Hükümeti temsilen kongreye katılan Maliye Bakanı Mehmet ŞİMŞEK kongrenin önemli ve yerinde olduğunu belirterek insanın sadece ekonomik bir değer olarak görülmesinin problem olduğunu, İslam'ın bu sahada da ileri sürdüğü değerlerin insani değerler olduğunu ifade etti. Bakan ŞİMŞEK, değerlerimizde yani İslam'da helal rızık kazanmak ve doğru bir şekilde harcamak esastır diyerek bunun için herhangi bir engelin olmadığını ifade etti. İslami esaslara göre ticaret yapan müesseselerin küresel ekonomi içinde küçük bir paya sahip olduğunu, İslami bankaların önümüzdeki dönemde küresel ekonomi içindeki payının artacağını düşündüğünü aktaran ŞİMŞEK, şunları söyledi; "Bunlar, iki trilyon dolarlık büyüklüğe sahipler. Geleneksel bankacılık sistemi ciddi sıkıntıyla karşı karşıyadır. Küresel finans krizinde bunu gördük. Türkiye'de, katılım bankalarının yani İslami

finans kuruluşlarının payı hala yüzde 5 civarında ama bundan on yıl önce 2,4 civarındaydı. Muhtemelen 2023 itibarıyla bu sektörün payı yüzde 20’leri bulur. Bu da bence önemli bir alternatiftir.”

AÇILIŞ KONFERANSI: TİCARET VE FAİZ

Protokol konuşmalarının ardından Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN yaklaşık bir saat süren **“Ticaret ve Faiz”** konulu açılış konferansını verdi. Konuşmalarının başında bir ülkenin bakanı ile âlimlerin aynı toplantıda bir araya gelmek suretiyle konuyla ilgili görüşlerini karşılıklı paylaşımları bu kongre için çekilen bütün sıkıntılara değeceğini belirten KARAMAN, bunun ümmetin çocuklarının halen var olduğunu gösterdiğini ve bu sebeple gelecekte ümitli olduğunu söyledi.

KARAMAN konferansında laik bir ülkede ve kapitalizmin egemen olduğu bir dünyada İslâmî ticaretin problemleri bulunduğunu, ülkemizde faizsiz bankaların 1985’ten beri kuruluşunun ve olgunlaşmasının devam ettiğini, bugüne kadar bu bankalara “faizsiz veya İslâmî bankalar” adını bile vermediklerini, mevzuatındaki bazı sakatlıkları ıslah edemediklerini, kâmil manada İslâmî ticaret ve tam manasıyla faizsiz bir ekonomi için her şeyden önce Müslümanlarda bir zihniyet değişikliğinin şart olduğu, bunun da genel bir İslâmî ahlak eğitimi ile elde edilebileceğini ifade etti.

Müslüman toplum olarak bilgi sorunumuz olmadığını yalnız bilgiyi hayata geçirmek için siyaset ve eğitimden yardım alınması gerektiği üzerinde duran KARAMAN, eğitimin ferdi bazda, siyasetin de toplumsal bazda uygulanması gerektiğini söyledi. Din aynı zamanda mensuplarının hayatlarını her açıdan düzenleyen bağlayıcı hükümler getirdiği gibi bu hükümler de belli bir zamana bağlı değildir diyen KARAMAN, problemler karşısında şüpheli kabul edilen hep kıyıya yanaşık hükümlerin verilmesini tehlikeli bir yaklaşım olarak değerlendirdi. Mesela alış verişiyle alakası olmayan forexten kaçınılması gerektiği gibi, kredi temini amacıyla malik olunan malın satılıp sonra aynı kişi tarafından tekrar kiralanması işlemi olan sukûk isabetli değildir.

Özel finans kurumları iken katılım bankacılığı olarak adlandırılan İslam bankalarının daha ismini bile koyamadık diyen KARAMAN, murabaha işlemlerini gerçek anlamda malın alınıp satılması şeklinde yapılması gerektiğini belirtti. KARAMAN kendisinin de içinde yer aldığı danışma kurullarının katılım bankacılığıyla ilgili hazırladıkları bir takım düzenlemelerin bakanlığa geldiğinde taleplere uygun yasalaşma faaliyetinin gerçekleştirilmesi problemlerin çözümüne katkı sağlayacağını söyledi.

I. OTURUM: YENİ TİCARİ UYGULAMALAR

Kongrenin ilk günü açılış konferansından sonra “Yeni Ticari Uygulamalar” başlıklı birinci oturumu eski Diyanet İşleri Başkanı ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU başkanlığında gerçekleştirildi. Bu oturumda sunulan beş tebliğ beş ayrı müzakereci tarafından müzakere edildi. Oturumun raportörleri Dr. Mustafa B. DADAŞ ile Yrd. Doç. Dr. Savaş KOCABAŞ idi. Oturum sonunda katılımcıların soru ve katkılarına yer verildi.

Oturumun ilk tebliği Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ’ın “**Network Marketing**” başlığını taşımaktaydı. SAVAŞ tebliğinde internet vasıtasıyla ağ pazarlama şirketlerine üye olmak ve başkalarını da üye yapmak suretiyle para kazanmayı hedefleyen sistemin, işlemlerini sembolik olarak mal üzerinden yürüttüğü için hüküm hakkında farklı görüşler ortaya konulduğuna ayrıntılarıyla yer vererek, İslam hukuku açısından gabin /aldanma içermesi ve satım akdine uygun şartları kapsamaması sebebiyle cevazına hükmetmeyen çoğunluğun kanaatinin isabetli olduğunu belirtti. Savaş ayrıca bu sistemin önceden uygulanıp pek çok insanın mağdur edildiği saadet zincirine de çok benzediğini ifade etti.

Kongreye Katar’dan katılan Dr. Sultan HAŞİMİ tebliğin müzakeresinde konu her ne kadar ayrıntılı olarak ele alındıysa da konu hakkında sadece pazarlama uzmanlarına değil bununla birlikte ekonomi uzmanlarına da müracaat edilmesi gerektiğine değindi. Bu sistemi caiz görenlerin bir kısmı vekâlet, bir kısmı da kefâlet akdine benzetmelerinin isabetli olmadığını belirten HAŞİMİ, bu sistemde kumar riski bulunduğu için İslam ülkelerinde yasaklanması gerekir dedi.

Oturumun ikinci tebliği Doç. Dr. Soner DUMAN’ın “**Üretim-Ortaklık Anlaşmaları**” başlığını taşımaktaydı. DUMAN tebliğinde ortaklık şekilleri üzerinde ayrıntılı bilgiler sunarak İslam hukukunda geçerli olan ve olmayan ortaklık çeşitlerini sebepleriyle birlikte izah etti. Tebliğin müzakeresini Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ yaptı. GÖZÜBENLİ, tebliğin ayrıntılı ve doyurucu mahiyette hazırlandığını ifade ederek konu hakkında bazı ilavelerde bulundu.

Oturumun üçüncü tebliği Birleşik Arap Emirliği Şarika Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Muhammed Mustafa ZUHAYLİ’nin “**Yeni Kiralama Teknikleri**” başlığını taşımaktaydı. Tebliği Dr. Mansur KUDAT müzakere etti.

Oturumun dördüncü tebliği Prof. Dr. Ali Muhyiddin KARADAĞI’nın “**Leasing ve Mülkiyet konusunda Güncel Sorunlar**” başlığını taşımaktaydı. KARADAĞI, İslâm’da üç çeşit olan mülkiyeti geliştirmemiz gerektiği üzerinde durdu. KARADAĞI batıl ürünleri taklit ettiğimizi belirterek, biz kendi ürünlerimizi geliştirmeliyiz; mülkiyetin geliştirilmesi üzerine araştırmalar yapılmalı ve bu konunun önemi üzerinde ısrarla durulmalıdır dedi. KARADAĞI, leasingle ilgili İslâm

dünyası olarak kendi aramızda tek bir borsa oluşturabiliriz teklifinde bulundu. Tebliği Prof. Dr. Kemal HATTAB müzakere etti.

Oturumun beşinci ve son tebliği Prof. Dr. Kâşif Hamdi OKUR'un "**Haram Faaliyetlerde bulunan İşyerlerine Dışarıdan Hizmet ve Ürün Satımı (Outsourcing)**" başlığını taşımaktaydı. OKUR'un tebliği dinleyiciler tarafından heyecanla takip edildi. OKUR, tebliğinde şarap fabrikasına üreticinin üzüm satması gibi bazı tasarrufların netice itibariyle harama sebep olsa bile bu satışın geçerli ve geçersiz olduğunu bildiren İslam hukuk mezhep önderlerinden görüşlerin geldiğine yer verdi. OKUR'un, Müslüman bir üreticinin yetiştirdiği üzümlerini meyve suyu imal eden bir fabrikaya mı, yoksa şarap üreten bir fabrikaya mı satması lâzım geldiği konusunda açtığı bahse müzakereci Prof. Dr. Saffet KÖSE; "Helâl, müftünün size söylediğidir. Tayyip ise, vicdanınızın size söylediğidir" şeklinde bir cevap verdi. KÖSE, müzakeresinde sözleşmelerin geçerliliği düşünülürken toplumsal yansımalarının da hesaba katılması gerektiği üzerinde durarak akitlerin netice itibariyle ahlakiliğinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini söyledi.

II. OTURUM: ZEKÂT

Kongrenin ikinci günü öğleden önceki "Zekât" başlıklı ikinci oturumu rahatsızlığı sebebiyle kongreye katılamayan Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK'ün yerine belirlenen Prof. Dr. Faruk BEŞER başkanlığında gerçekleştirildi. Bu oturumda sunulan dört tebliğ dört ayrı müzakereci tarafından müzakere edildi. Oturumun raportörleri Yrd. Doç. Dr. İsmail BİLGİLİ ile Tahir TURAL idi. Vakit darlığı sebebiyle katılımcıların sadece soruları sonradan değerlendirilmek üzere yazılı olarak alındı, ayrıca açıklama yapmak suretiyle katkıda bulunma imkânı oluşmadı.

Oturumun ilk tebliği Yrd Doç. Dr. Emrullah DUMLU'nun "**Ticaret Mallarının Zekâtı**" başlığını taşımaktaydı. Zekâtın ideal uygulama şekliyle kamu maliyesinin ana damarını oluşturması gerekirken yerleşik yanlış bir algı sebebiyle "zenginden fakire iktisadi değer transferine" dönüşmüş ve özellikle de ülkemizde bütünüyle şahısların inisiyatifine bırakılmış olması değerlendirmesini yapan DUMLU, zekâtın sadece fakirin hakkı olarak görülmesinin eksikliğine işaret etti. Bu hususun tespiti zekâtın sarf yerlerini bildiren ayet incelendiğinde ayette yer alan sekiz sınıftan sadece iki sınıfın iktisadi açıdan yetersiz fertleri desteleme amacına yönelik olduğu, diğer altı sınıfın ise farklı gerekçelere sahip sınıflar olduğu görülecektir diyen DUMLU, zekâtın sarf yerleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, zekât gelirinin kamunun temel giderlerini karşılayacak düzeyde dizayn edildiğinin görüleceğini belirtti.

Klasik fıkıh kitaplarındaki zekâta tabi malların kısımları ve nisabı hakkında İslam hukukçularının yaklaşım tarzları hakkında bilgi sunan DUMLU, sanayi dev-

rimine kadar geçen dönemde ekonomik dinamikler pek değişiklik arz etmediği için bu sınıflama içinde önerilen çözümlerle zekât meselelerine çözüm üretildiğini söyledi. Sanayi devrimiyle toplumun ekonomik dinamiklerini etkileyen kapsamlı fabrikalar, büyük maliyetli üretim araçlarını barındıran sanayi sektörü ticari hayatta yerini aldığını ifade eden DUMLU, ticari malın hem yapısal hem de kapsam yönünden oldukça farklı bir niteliğe büründüğü tespitinde bulundu. Klasik dönemdeki menkul mal kavramının günümüzde aynen kullanımının sıkıntılı olduğunu belirten DUMLU, fabrika ürünleri, uçak filosu, taşımacılık ağında yer alan ağır vasıtalar gibi farklı nitelikte olan tüm ticari faaliyetler için % 2,5 gibi tek bir zekât hükmü yerine her bir ticari faaliyetin kendi yapısal özellikleri dikkate alınarak ona göre bir çözüm üretilmesi, zekât matrahlarının belirlenmesi gerekir dedi. DUMLU ayrıca bir malın ticari mal sayılması için ticari niyet ve ticari fiilin birlikte bulunması gerektiğini de vurguladı.

Tebliğî NEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA müzakere etti. PARLAKKAYA, yapacağı açıklama ve değerlendirmelerin, işletme ve muhasebe bilimi ışığında olacağını, zekâtın ise Allah'ın emri olduğu için asıl değerlendirmenin, başta Kur'an ve Sünnet olmak üzere dini kaynaklarda yer alan hususlar esas alınarak yapılan değerlendirme olacağını ifade ettikten sonra, bizim değerlendirmelerimizin, fıkıhçılarımıza işletme ve muhasebe bilimi açısından durumun görünümünü ortaya koyma açısından katkı sağlamaya yönelik olacaktır, konu hakkındaki nihai değerlendirme konunun uzmanı İlahiyatçılar tarafından dini hükümler esas alınmak suretiyle yapılacaktır dedi.

PARLAKKAYA müzakeresinde özkaynakların tespiti, zekât matrahının belirlenmesinde stokların değerlendirilmesi, hesaplamaların tarihi maliyet üzerinden değil de cari maliyet üzerinden yapılması, emsal bedelin "gerçek bedeli belli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tespit edilemeyen bir malın değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değer" olarak tanımlanması, stokların da "olağan işletme faaliyetleri kapsamında satılmak için elde tutulan, satılmak üzere üretilmekte olan ya da üretim sürecinde ya da hizmet sunumunda kullanılacak ilk madde ve malzemeler şeklindeki varlıklardır" şeklinde tanımlanmasının zekâtın matrahının tespitinde yardımcı olacağını ifade etti.

Oturumun ikinci tebliği İstanbul il müftüsü Prof. Dr. Rahmi YARAN'ın "**Vergi-Zekât İlişkisi ve Gıda Bankacılığı Kapsamında Yapılan Bağışların Zekât Mükellefi Açısından Fıkıhî Değerlendirmesi**" başlığını taşımaktaydı. YARAN tebliğinde zekâtın mali bir ibadet olduğunu devlete verilen vergilerin zekât yerine geçmeyeceğini belirttikten sonra devletin zekâtla ilgili mevzuat geliştirir ve zekâtı ayrı bir kalemde toplayıp İslam dininde belirtilen esaslar çerçevesinde dağıtmayı taahhüt ederse o zaman devlete zekât verilebileceğini ifade etti. YARAN, anayasal bir kurum olan ve Müslümanların ibadet hayatını düzenlemekle görevli bulunan DİB'nin

hac, umre ve diğer ibadetlerde olduğu gibi zekât ibadetinin ifasında da vatandaşlarımızı yardımcı bir yapılanmaya gidebilir; bu maksatla DİB bünyesinde “Zekât ve Hayır İşleri Genel Müdürlüğü” kurabileceği teklifinde bulundu.

YARAN, gıda bankacılığı kapsamında zekât niyeti ile ister mal, ister nakit olsun yapılan bağışların, ayette geçen sekiz sınıftan birine ulaştırılması ve sistemin işleyişinin fakirin lehine kontrol edilmesi şartıyla zekât yerine geçeceğini söyledi.

Tebliğın müzakeresini Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ yaptı. YAVUZ, tebliğin dikkat çekici ve önemli yeni bilgiler içerdiğini bu açıdan tebliğ sahibine müteşekkirdiğini beyan ederek tebliğe yönelik bazı açıdan da izahlar getirilmesi gereğini savundu. Mesela gıda bankasına yapılan yardımlar devlet tarafından resmen vergi olarak kabul edilmekte ve vergiden düşülmekte iken bu durum verginin zekât yerine geçmesi anlamını taşıyor mu? Oysa verginin zekâta sayılmayacağı savunulmaktaydı. Zekât ibadeti de özellikle malî bir ibadet olması dolayısıyla mutlaka bir kurum çerçevesinde yaşatılmalıdır; devlet olmadan nasıl vergi toplamak mümkün değilse, devlet elinde bir kurum olmadan zekâtı yaşatmak ve ondan beklenen faydaları elde etmek mümkün değildir diyen YAVUZ, zekât bir ibadet olduğu için onun yerine getirilmesi ve yaşatılmasında da devletin devreye sokulması ve zekât ibadetinin zorunlu kılınması gerekmektedir teklifinde bulundu.

Oturumun üçüncü tebliği Suudi Arabistan'dan Prof. Dr. Abdusettâr EBU GUDDE'nin “**Zekâtın Alacak ve Borçlarla İlişkisi**” başlığını taşımaktaydı. EBU GUDDE sağlık problemi yaşaması sebebiyle kongreye katılamadı fakat tebliğini NEÜ İlahiyat Fakültesi Arapça öğretim görevlisi Asem ABDELGHANY Arapça metin olarak okudu. EBU GUDDE tebliğinde tahsili mümkün olan kuvvetli alacaklar, zekât hesaplamasına katılacağını fakat şüpheli veya tahsil imkânı bulunmayan zayıf alacakların ise tahsil edildiği dönemde zekât hesaplamasına katılacağını belirtti.

Tebliğı Amerika California üniversitesinden katılan Dr. Müzzemmil SİDDÎKÎ müzakere etti. Müzakeresini İngilizce yapan SİDDÎKÎ, borç almak ve vermenin tabii bir ihtiyaç olduğunu İslâm'ın konuyla ilgili düzenleyici bilgiler getirdiğini, Kur'an'ın borçluya yardım edilmesi konusunda tavsiyelerde bulunduğunu ifade etti.

Oturumun dördüncü tebliği Prof. Dr. Ali Recep CİCİ'nin “**Günümüz İslam Ülkelerinde Zekât Uygulamaları**” başlığını taşımaktaydı. CİCİ tebliğine, “zekâtın yakın zamana kadar süregelen ferdî ve vicdani bir ibadet olduğu anlayışı, halen de İslâm dünyasının büyük bir kesiminde devam etmekte olduğunu ancak, yarım asırdan bu yana İslâm dünyasında zekâtı kurumsallaştırma ve hayata geçirme fikrinin gündeme geldiği, bu çerçevede bazı İslâm ülkelerinde zekâtın devlet tarafından kanunlar çıkarılarak organize edildiği, millî hukuklarında yer aldığını memnuniyetle müşahade edildiği” hususlarına değinerek başladı ve altmışın üzerinde İslâm ülkesinin birçoğunda zekâtla ilgili taslak, kanun vb. çalışma bulunduğunu belirtti. CİCİ

araştırmasını seçtiği on İslâm ülkeleri üzerine ikame etti. CİCİ bu ülkelerin genel olarak günümüzde Türkiye'nin de daha çok ilişki içerisinde olduğu Müslüman ülkeler olup özellikle uzun süre Osmanlı-Türk hâkimiyeti altında kalmış ülkelerden olduğunu belirtti.

Tebliğinde on ülkenin zekât kanunu ve tarihçesi ile zekât organizasyonuna dair bilgilere ayrı ayrı yer verilmek suretiyle uygulamaları tespit ettiğini ifade eden CİCİ, mukayese sadedinde bu ülkelerde uygulanan zekât kanun ve taslakları ile tarihçelerine kısaca değindikten sonra, zekât organizasyonları hakkında bilgi verdi ve sonuçta, her ülkenin benimsediği usul ve esaslar ile yaptığı düzenlemeler üzerinde değerlendirmeler yaptı.

İslâm ülkeleri için ortak buluşma zemini olarak Uluslararası Zekât Merkezi adıyla bir üst kurum oluşturulması ve bunun için de İslâm Kalkınma Bankası'nın desteklediği Uluslararası Zekât Kurumunun örnek alınabileceği teklifinde bulunan CİCİ, bu kurumun her ülkede teşkilatlandırılarak buralarda ülkelerin genel ve yerel özelliklerini ihtiva eden yeni projelerin ortaya konması sağlanabileceği kanaatini belirtti. CİCİ, böyle bir çalışmanın da başta İslâm hukukçuları olmak üzere ekonomi uzmanları ve devlet bürokrasisi marifetiyle gerçekleştirilmesinin uygun olacağını söyledi.

Tebliği Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyesi İktisatçı Prof. Dr. Necdet ŞENSOY müzakere etti. ŞENSOY müzakere kapsamında tebliğde değinilmeyen konular üzerinde durarak ilave katkıda bulundu.

III. OTURUM: FAİZ

Kongrenin ikinci günü öğleden sonraki “Faiz” başlıklı üçüncü oturum Prof. Dr. Salih TUĞ başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda sunulan dört tebliğ müzakereler tarafından müzakere edildi. Oturumun raportörleri Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK ile Doç. Dr. Rahmi TELKENAROĞLU idi. Oturum sonunda katılımcıların soru ve katkılarına yer verildi.

Oturumun ilk tebliği Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN'in “**Kredi Kartıyla İlgili Tartışmalı Konular**” başlığını taşımaktaydı. Hz. Peygamber döneminde Nadir oğulları borç ödemelerinde erken ödeme indirimi uygulanması ve bazı sahabe'nin Mekke'de aldıkları para için düzenlenen belgelere dayalı olarak Basra ve Kûfe'de ödeme yapması ile bazı cehbezlerin süftece uygulamaları para taşımak yerine kartla işlem görmenin ilk uygulamaları olarak değerlendirilebileceğini söyleyen DÖNDÜREN, Abbasiler döneminde serbest piyasada çalışan cehbezler sarraflık işleri yanında, kendilerine emanet bırakılan mevduatı muhafaza ediyor ve yönetiyordu dedi. Onlar ayrıca bir yerden başka şehir ve beldelere çek /sakk ile para havalesi yapıp takas işlemlerine doğrudan aracılık ettiklerini ifade eden DÖNDÜREN, on-

ların bu gibi işlemler için düzenledikleri belgelere “süftece” denildiğini, buna göre tüccar yanında para taşımaz, gittiği ülke veya şehirdeki karşı cehbezden, bulunduğu yerdeki cehbeze yatırmış olduğu paranın karşılığını tahsil ettiğini belirtti.

Kredi kartı, banka kartı ve pos cihazı hakkında bilgilendirmeler yapan DÖNDÜREN, diğer İslam ülkelerinde “Murabaha Kartı” uygulamasının başladığını, ülkemizde de bu uygulamaya geçilebileceğini söyledi. Banka kartı /bankamatik ile altın, gümüş veya döviz almanın caiz olduğunu belirten DÖNDÜREN, ancak bankanın bunların bedelini POS üye işyerine araya vade girmeden ödeme yapması gerekir; kart hamili bankamatikle ödeme yapıp düzenlenen fişi imzalayınca bunların bedelini hükmî olarak satıcıya teslim etmiş sayılır dedi. DÖNDÜREN yeniden kredilendirilebilen ve kart hamilinin borçlarını taksitlendirmesi durumunda faiz tahakkuk ettirilen kredi kartlarının İslâmî finans kuruluşları tarafından çıkarılmasının caiz olmadığını ifade etti.

Tebliğî Dr. Yahya ABDURRAHMAN müzakere etti. ABDURRAHMAN tebliğin yeni uygulamaları kapsamada yetersiz olduğunu, İslam ülkelerinde İslami bankacılık konusunda daha fazla mesafe kat edildiğini, konuyla alakalı kendisinin kitap telif ettiğini aktardı.

Oturumun üçüncü tebliği Doç. Dr. Süleyman KAYA’nın “**Günümüz Konut ve Taşıt Finansman Teknikleri**” başlığını taşımaktaydı. Günümüzde ticari bankalar ile katılım bankaları dışında konut finansmanına yönelik organizasyon yapan bazı ticari şirketler tarafından uygulanan çekilişli ve vade ortası sistem şeklinde iki ana sistem olduğu söyleyen KAYA, çekilişli sistemin, fıkhen ivaz şartlı hibe kabul edilerek meşru görülebileceğine dair fetva verildiği, bu sistemde vadeyi ve her bir müşterinin sırasını belirlemek üzere grup oluşturulmakla birlikte ödemelerin grup içerisinde yapılmadığı, herkesin şirkete ödeme yaptığı ve sırası geldiğinde parasını şirketten tahsil ettiği görülmektedir dedi. Dolayısıyla tüm borç ve alacaklar şirketle müşteri arasında sabit olmaktadır. Şirketle müşteri arasında gerçekleşen vade ve miktarı farklı olan bu ödemelerin fıkhen ribâ içerdiği aşikârdır dedi. Sistemin ribâdan kurtarılması için ödemelerin grup içerisinde kalması, grup üyelerinin yaptıkları ödemelerle her ay grup üyelerinden birine konut alınması gerekirdi.

KAYA konuyla ilgili açıklamalarına şu şekilde devam etti. Vade ortası sistem ise fıkhen karz-ı hasen kabul edilerek meşruiyetine fetva verilmiştir. Bu sistemde herkes vade ortasında şirketten parasını teslim alacağından grup oluşturulması söz konusu değildir. Yani belirli bir grup içerisinde üyelerin birbirine karz vermesi söz konusu olmayıp tüm ödeme ve tahsilâtlar müşteri ile şirket arasında gerçekleşmektedir. Ödemeler arasında vade ve miktar farklılıkları olduğundan da ribâ gerçekleşmektedir. Bu sistemin meşruiyeti organizasyon ücreti adı altında artı bir fazlalık alınmamasına bağlıdır. Bu da organizasyonun ticari bir şirket değil vakıf gibi hayri bir kurum tarafından yapılmasıyla gerçekleşebilir. Her iki sistem için de sözleşme-

de, şirketin tahsil edeceği paraya dair her türlü teminat yer aldığı halde müşterinin tahsil edeceği paraya dair hiçbir teminatın yer almadığı görülmektedir. Bu durum müşterilerin mağduriyetine sebebiyet verebilir. Bu sistemler aynı zamanda finans teminine yönelik birer organizasyon olduklarından BDDK gibi bir üst kurulun denetimine tabi olmaları ve TMSF'nin banka mevduatları için verdiği garantiyi haiz olmaları önem arz eder.

Tebliğ Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından müzakere edildi.

Oturumun dördüncü tebliği Prof. Dr. Bilal AYBAKAN'ın **“Borç Yapılandırma (Erken Ödeme ve Öteleme)”** başlığını taşımaktaydı. AYBAKAN, tecil nedeniyle borç/edimin miktarında veya niteliğinde alacaklı lehine bir değişiklik yapılmaması gerekir, çünkü vadenin uzatılmasına karşılık borcun da artırılması şeklindeki bir anlaşma ittifakla haramdır; bu alacağın para, gıda maddesi olması; karz, bey' veya başka bir borç ilişkisinden doğmuş olması da fark etmez, zira bu, açıkça yasaklanmış cahiliye ribasıdır dedi.

Ta'cilin yani müeccel bir borcun muaccel hale getirilmesinin edimin miktar veya niteliğine yansıtılmasına, yani tarafların, vaktinden önce ifa için edimin miktar veya niteliğinde indirimle gidilmesi yönünde anlaşmalarına dört mezhep imamı da cevaz vermemiştir diyen AYBAKAN, ancak İbn Abbas ve Züfer gibi bazı İslam hukukçularının bu tür bir anlaşmaya cevaz verdiklerini söyledi. AYBAKAN borcun yapılandırılmasıyla ilgili şöyle bir yaklaşımda bulundu: “Yapılandırma ekonomik değil finansal sıkıntı yaşayan işletmeye özellikle nakit akış problemini aşma imkânı verir, böylece taraflar mevcut borcu piyasa şartlarını gözeterek yeni bir uyarlama noktasında anlaştıkları için borçlu temerrüde düşmekten, nihayetinde belki de iflastan kurtulmuş olur. Böylece yapılandırma finansal sıkıntı yaşayan borçlu için sıkıntıyla başa çıkma yöntemi niteliğindedir.”

Tebliğ Prof. Dr. H. Mehmet GÜNAY tarafından müzakere edildi.

Kongrenin üçüncü oturumu sonunda geniş bir zaman kaldığından soru ve katkı bölümünde oturum konularının ayrıntısına girme imkânı oluştu.

IV. OTURUM: BORSA

Kongrenin üçüncü günü “Borsa” başlıklı dördüncü oturum, Prof. Dr. Yusuf Ziya KAVAKÇI başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda sunulan dört tebliğ müzakereciler tarafından müzakere edildi. Oturumun raportörleri Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZKAN ile Yrd. Doç. Dr. Ali KUMAŞ idi. Oturum sonunda katılımcıların soru ve katkılarına yer verildi.

Oturumun ilk tebliği Doç. Dr. Abdulazim EBU ZEYD'in **“Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Meseleler”** başlığını taşımaktaydı. Tebliği Prof. Dr. Mahmud HALİDÎ müzakere etti.

Oturumun ikinci tebliği Prof. Dr. Servet BAYINDIR'ın “**Sukûk Uygulamaları**” başlığını taşımaktaydı. BAYINDIR, alternatif nitelikli sermaye piyasası araçlarının başında önceleri Mudâraba (Mukâraza), Müşâreke ve İcare sertifikaları gelirken günümüzün revaçtaki ürününün **Sukuk** olduğunu, ülkemizde sukuk yerine, aynı anlamı ifade etmek üzere Kira Sertifikası (KS) tabiri kullanıldığını, Türkiye’de Cumhuriyet sonrasında faizsiz olduğu düşüncesiyle piyasaya sürülen ilk sermaye piyasası aracı DESİYAB ortaklık sertifikaları (DOS), daha sonra Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS), Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgeleri (KOB), Gelire Endeksli Senetler (GES) ihraç edildi ve son olarak Kira Sertifikaları (KS) piyasaya arz edildiğinden bahsederek dolayısıyla sukukun -Türkiye’deki adıyla KS- teorik düzeyde de olsa, tarihi süreçte risk ve menfaat paylaşımına dayalı olarak ihraç edilmiş her biri diğerinden bağımsız faizsiz finansal ürünlerin hemen tüm özelliklerini içinde barındıran paket ürün olarak tasarlanıp teklif edildiğini söyledi.

Teorideki şekliyle sukukun, atıl fonların ekonomiye kanalize edilip yatırımların canlanması ve dolayısıyla iktisadi kalkınmayla birlikte refahın artmasında önemli katkısı olabilecek orijinal nitelikli finansal ürünü olduğunu ifade eden BAYINDIR, teorideki haliyle uygulanması kaydıyla sukuk hava alanları, demir yolları, oto yollar, kentsel dönüşüm gibi yüklü sermaye gerektiren projelere ilaveten her türlü bina, tesis, araç, makine vb. toplumsal açıdan katma değeri yüksek girişimlerin finansmanında kendisinden istifade edilebilecek önemli bir finansal araç olduğunu belirtti.

Dünyada uygulanan mevcut sukuku fıkhen mahzurlu kılan temel iki unsur bulunduğunu, bunlardan biri yatırımcılar lehine ana sermaye garantisi, ikincisi ise getiri garantisi olduğunu açıklayan BAYINDIR, bu iki unsur sukuku ortaklık esaslı finansal ürün olmaktan çıkarıp kredi esaslı faizli finansal ürün haline dönüştürdüğü için sukukun bu iki mahzurdan bütün yönleriyle ayıklanması gerektiğini söyledi.

Tebliği Prof. Dr. Münevver İKBAL müzakere etti.

Oturumun üçüncü tebliği Doç. Dr. Said BUHERAVE'nin “**Mal Borsaları ve Teverrük**” başlığını taşımaktaydı. Tebliği Dr. Abdulbârî MEŞ’ÂL müzakere etti.

Oturumun dördüncü tebliği Yrd. Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ'un “**Döviz Vadeli ve Emtia Vadeli İşlem Sözleşmeleri**” başlığını taşımaktaydı. Döviz forward, döviz future ve döviz swap işlemleri vade /nesie ribası yasağı ihlal edildiği için caiz görülemeyeceğini, döviz opsiyon işlemleri ise işlem bir hak satışı kabul edilirse, karşılığında bedel almaya elverişli bir hak bulunmadığı için işlem döviz satışı kabul edilirse de sarf akdinde muhayyerlik ve kaparo caiz olmadığı için meşru kabul edilemeyeceğini açıklayan DURMUŞ, emtia vadeli işlemlerden, gayr-i mütekavvim mal ve endeks üzerine işlemlerin caiz olmayacağı kanaatini ifade etti.

Mütekavvim malı konu alan vadeli işlemlerde, amaç ticaret ve ithalat işlemlerinde olduğu gibi her iki bedelin vadeli olması ticari bir gerekliliğe dayanıyor ve

türevlerde olduğu gibi fiyat farklarından gelir gibi bir amaç yok ise bunda mahzur görülmebileceğini söyleyen DURMUŞ, emtia vadeli işlemler borsada gerçekleşiyor ise fiziki teslim genellikle (%97) amaçlanmadığından ve işlem ya vadeden önce ters işlem ya da vade gelince nakdi uzlaşma ile tamamlandığından bu tür işlemlerin caiz kabul edilemeyeceği kanaatini belirterek emtiaya dayalı opsiyon işlemlerinin de opsiyon primi almayı meşru kılan bir sebep bulunmadığı için caiz sayılmayacaktır dedi.

Tebliğ Prof. Dr. Cengiz KALLEK müzakere etti. Döviz forward işlemleri kurdaki muhtemel aşırı dalgalanmalara karşı hedging için yapılmaları durumunda ‘umûmü’l-belvâ gerekçesiyle caiz görülebileceğini söyleyen KALLEK, emtia vadeli işlemlerin fikhî hükmü konusunda genelleme yapmak yerine duruma göre farklı değerlendirmede bulunmanın daha isabetli olacağı hususunda tebliğ sahibiyle hemfikir olduğunu ancak bu işlemin borsada gerçekleşiyor olması başlı başına yasaklama gerekçesi sayılmaması gerektiğini ifade etti.

Döviz future ve opsiyon işlemleri kaldıraç etkisiyle borsanın spekülâtörler tarafından manipüle edilmesine elverişli olması ve dolayısıyla bölgesel /küresel krizlere yol açması bakımından insanlık ve kamu yararına aykırılığı gerekçesiyle yasaklanmalı veya mümkünse işlem hacmi ve/veya kaldıraç sınırlandırılarak spekülasyonundan arındırılmalı kanaatini belirten KALLEK, ancak bu piyasalar kaldığı sürece bu tür işlemlerin kumar, faiz veya spekülasyon kastı taşımaksızın hedging için yapılmasının diyâneten caiz sayılması meselesi yeniden değerlendirilmelidir dedi.

Borsa endeksi üzerine işlem yapılmasının caiz olmayacağı konusunda tebliğciye katıldığını söyleyen KALLEK, ancak gerekçem opsiyonlarla ilgili değerlendirmedeki gerekçeyle aynıdır dedi. Endeks future ve faiz future sözleşmelerini caiz görmeyen KALLEK, “gayr-i mütekavvim mal” terimi günümüz bakış açısıyla yeniden değerlendirilmeden bu tür mallar üzerine işlem yapılamayacağı gibi mutlakçı bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır dedi.

V. OTURUM: SİGORTA

Kongrenin üçüncü günü “Borsa” oturumuyla eş zamanda diğer bir salonda gerçekleştirilen “Sigorta” başlıklı beşinci oturum, Prof. Dr. Sabri ORMAN başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda sunulan üç tebliğ müzakereciler tarafından müzakere edildi. Oturumun raportörleri Yrd. Doç. Dr. Necmettin GÜNEY ile Yrd. Doç. Dr. Abdullah TIRABZON idi. Oturum sonunda katılımcıların soru ve katkılarına genişçe yer verildi.

Oturumun ilk tebliği Prof. Dr. Hasan HACAK’ın “Alacakların Sigortalanması” başlığını taşımaktaydı. Dünyadaki kredi /alacak sigortası uygulamalarına değinen HACAK, kredi sigortasının alacakları ödememe veya geç ödemeye önlem

olsun diye yapılan sigorta olduğunu söyledi. Zira alacağın güven altına alınmaması bir risktir. Bu riskin sigorta sözleşmesi ile güvence altına alınmasına da alacak /kredi sigortalaması denilmektedir. Kredi sigortası yapan kurumlar güvenilir şirketleri tespit etmekte, bir bedel karşılığında alacaklının kredisini teminat altına almaktadır. Kredi sigortası maliyeti artırma gibi bazı dezavantajları doğurmakla beraber; kredi rizikosunun güvence altına alınması, finansman gücünün artırılması, kredi istihbarat hizmetinin alınması, satış hacminin yükseltilmesi, hukuki yardım sağlanması gibi özellikle orta ve küçük ölçekli şirketler için hayati önem arz eden hizmetleri sunmaktadır. Sigortaya yaklaşım konusunda İslam hukuku âlimlerinin üç ana grupta toplanabileceğini söyleyen HACAK, cevaz veren, vermeyen veya alanını belirleyenlerin izahlarına yer verdi.

Borcun sigortalanmasının İslami finans kurumları ve borç alan yatırımcılar açısından kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu ifade eden HACAK, borcun sigortalanması, malın korunması ilkesiyle de temellendirilebilir, zira İslam, borcun tahsilini kolaylaştıracak çözümler ortaya koymuştur dedi. HACAK netice olarak, gerek katılım bankalarının gerekse müşterilerinin her ikisinin de alacakların sigortalanmasına fazlasıyla ihtiyacı vardır kanaatini belirtti.

Tebliğ Prof. Dr. Halit ÇALIŞ müzakere etti. Müzakeresini, doyurucu ve yetkin bir tebliğ hazırladığı için tebliğciye teşekkür ifadesiyle başlayan ÇALIŞ, bütün muamelatın merkezinde kar etme düşüncesi bulunduğunu, bu sebeple ticari sigortanın bir takım şartlarla caiz olduğunu söyledi. Zekât borcunun da zaten terekeden ödeneceği için sigorta edilmesine gerek yoktur kanaatini belirtti.

Oturumun ikinci tebliği Yrd. Doç. Dr. İbrahim PAÇACI'nın "**Bitkisel Ürün ve Hayvan Hayat Sigortaları, Bireysel Emeklilik, Hayat ve Kaza/Hasar Sigortası**" başlığını taşımaktaydı. Tarım, kasko ve hasar sigortalarının caiz olduğunu söyleyen PAÇACI, bireysel emeklilik sonuçta pirim toptan alınıyorsa caiz, maktu bir maaş olarak alınacaksa caiz değildir dedi.

Tebliğ Prof. Dr. Faruk BEŞER müzakere etti. BEŞER, yeni konulara çözüm üretmede düşünce safhasında olduğumuzu, mükemmel, olgun bir İslam toplumunda yaşamadığımız için bu meselelerin tam olarak nasıl halledileceği henüz netleşmediğini söyledi. Sigorta sistemi hakkında hüküm ararken fıkhî muvalat ve âkile konularıyla bağlantı kurulmasının daha elverişli çözüme götürebileceğini ifade eden BEŞER, konuyla ilgili cevaz fetvası bir geçiş fıkhî olarak kabul edilebilir dedi. Sigortanın dayanışma akdi olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını belirten BEŞER, risk bölüşümü olmadığı için hayat sigortası ve bireysel emeklilik sigortasının caiz olmayacağını söyledi.

Oturumun üçüncü ve son tebliği Prof. Dr. Orhan ÇEKER'in "**Alternatif Sigorta Modelleri (Tekâfül /Mütüel (Koopratif Sigortacılığı) Örneği)**" başlığını taşımaktaydı. Ticari amaçla yani kazancı esas alarak kurulan sigorta kurumunu

yardımlaşma müessesesi olarak görmenin yanlış olacağını söyleyen ÇEKER, sigortanın caiz olmayacağını söyleyenlerin sigorta uygulamalarında faiz, ğarar, cehalet bulunmasını ileri sürdüklerine değindi. Cevazına kail olanlar da öncelikle bunu yardım kurumu olarak görmek istemelerinden ileri gelmektedir.

İslam’a uygun sigorta sistemlerinden biri olan “Tekâfûl”ü, karşılıklı kefil olma, üyelerden her birinin diğerini tekeffül etmesi olarak tanımlayan ÇEKER, bu sistemin sadece bağış olarak pirim ödeyenlere hizmet sunduğunu belirtti. Müslüman toplumlar önceleri gelecek endişesi taşımadığından sigortaya ihtiyaç duymamıştır.

Devletin vatandaşının her türlü sıkıntısını gidermek üzere var olduğunu ifade eden ÇEKER, sigorta da devletin üstlendiği bir kurum olmalıdır, özel sigortalar devletin faaliyetlerini yürüttüğü oranda caizdir dedi. ÇEKER tebliğini şu öneri ile tamamladı:

“Sigorta konusuna dâhil hizmetlerin masrafını karşılamak için zekât esaslarından uyarılma yaparak şöyle bir projeyi öngörüyoruz: Zekât verebilecek kimselerden zekât miktarı kadar “sigorta primi” tahsil edilir. Zenginlerden tahsil edilen sigorta primleri devletin sigorta müessesesi tarafından hem zengin hem de fakir tüm vatandaşlara sigorta hizmetli götürülür, yani bu projede zenginler prim ödüyor fakat sigorta hizmetlerinden sadece zenginler değil, tüm halk istifade ediyor. Devlet sigorta primini, ihtiyaç halinde devletin vergi koyabileceği esasına göre tahsil eder. Yoksa zengin malını fakire vermek şeklinde anlaşılmamalıdır. Diğer sigorta sistemlerinde ise sigorta hizmetlerinin sadece prim ödeyebilenler istifade etmektedir.”

Tebliği Prof. Dr. Ferhat KOCA müzakere etti. Tebliğin başlığında “Tekâfûl / Mutuel (Kooperatif Sigortacılığı) Örneği” ifadelerini kullanmasına rağmen burada önerilen husus, “genel bir sosyal sigorta” sistemi olup “tekâfûl /mutuel (kooperatif) sigortacılıkla herhangi bir ilgisi yoktur diyen KOCA, tekâfûl tanımı ile verilen örnek uygulamaların örtüşmediğini ifade etti. Tebliğde önerilen sistemin bir sigorta sistemi olmadığını, sadece sosyal güvenlik kurumu olarak isimlendirilebileceğini söyleyen KOCA, bugün bize düşen görev; devleti sosyal güvenlik ağını zenginleştirmeye, karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı sigorta modellerini geliştirmeye ve ticari sigorta sistemine karşı duyulan şüpheleri giderici birtakım yasal çalışmalar yapmaya teşvik etmek olmalıdır dedi.

VI. OTURUM: GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ BİLDİRİSİ VE KAPANIŞ

Kongrenin son oturumu üçüncü gün öğleden sonra saat 15.00’da gerçekleştirildi. Bu oturumun başkanlığını Prof. Dr. Salih TUĞ yaptı. Kongrenin değerlendirme konuşmalarını yapmak üzere oturum başkanlarına söz verildi. Prof. Dr. Yusuf Ziya KAVAKÇI, kongrenin birincisine nispetle daha organize, daha mükemmel ve daha dolu geçtiğini görmekten memnun olduğunu ifade etti. Pek çok güncel yeni

konuların müzakere ve münakaşa edilmesinin de kat edilen mesafeyi göstermesi açısından memnuniyet verici olduğunu belirtti.

Değerlendirme konuşmacılarından Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU, kongrede pek çok konunun tartışıldığını fakat İslam hakkında beyan edilen görüşlerin fetva olarak algılanmaması gerektiğini belirtti. İlim adamlarının burada ileri sürdüğü görüşleri bir fetva olmaktan ziyade fetvayı, kazayı ve kanunlaştırmayı besleyen bir doktrin olarak algılanması gerektiğini ifade eden BARDAKOĞLU, fukahenin ürettikleri, doğrudan fetva ve doğrudan kaza değildir; tarihimizde de İslam hukukçuları, hem kazayı hem de kanunlaştırmayı yönlendiren, tasvip eden, uyaran, hem de fetvayı besleyen önemli bir fonksiyonu icra etmişlerdir dedi.

Oturum başkanlarından Prof. Dr. Faruk BEŞER de söz alarak başarılı ve verimli bir kongre süreci geçtiğini belirtti. Değerlendirme konuşmacılarından son olarak Prof. Dr. Sabri ORMAN yaptığı konuşmasında; “Bu tür kongreleri, toplantıları, gayretleri, Müslümanların modern dünyada yeniden kendilerini konumlandırma gayretlerinin örnekleri olarak görüyorum. Kolay olmuyor. Çünkü tavır belirlemede sıkıntılar yaşıyoruz. Hâlbuki bizim bu konuda yaşadığımız tecrübelerimiz var. Ama anlaşılıyor ki, aradan geçen zaman içinde bizim geçmişle bağlarımızda bir kopukluk, bir gevşeme var. Çünkü bizim yaşadıklarımızın bir benzerini İslamiyet’in ilk nesilleri yaşamıştı. Yani İslamiyet ortaya çıktığı zaman iki meydan okumayla karşılaştı. Bir, içinde doğduğu ortamların kurumları ve bilgileri vardı; onlarla karşılaştı. İkinci olarak da doğal olarak mevcuda bir ilavede bulunmaları gerekti. Bir taraftan mevcut kurumlara yenilerini eklemeleri gerekiyordu; diğer taraftan da mevcut bilgilere yenilerini eklemeleri gerekiyordu. Yeni kurumlar üretilmeliydi. Onlar çok başarılı oldular. Şimdi biz aynı onların konumundayız. Bence zaman zaman İslam’ın ilk nesillerinin bu işi nasıl yaptığına bakmamızda fayda var” dedi.

Kongrenin her bir oturumunun sonuç bildirileri okunduktan sonra kapanış konuşmalarına geçildi. Kapanış konuşmasında KTO Başkanı Selçuk ÖZTÜRK, kongrenin verimli başarılı geçmesinden yana mutluluk duyduğunu belirterek kongreye katılmak için ülkemizin ve dünyanın dört bir yanından gelen ve katılımlarıyla kongremize katkı sağlayan tüm âlim, bilim adamı ve akademisyenlere teşekkür etti. Kongrenin bundan sonra her dört yılda bir yapılmasını planladıklarını söyleyen ÖZTÜRK, ülkemiz finans sistemine büyük bir katkı sağlamayı hedeflediğini ifade etti. ÖZTÜRK konuşmasında Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU’nun KTO Karatay Üniversitesi’ne “İslam Ticaret ve Ekonomisi Araştırma ve Uygulama Merkezi” kurulması önerisinin de kendilerini son derece mutlu ettiğini belirtti.

Kapanış konuşmalarında NEÜ Rektörü Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER ve KTO Karatay Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bayram SADE kısa birer konuşma yaptılar.

Kongre yerel ve ulusal basın tarafından dikkatle takip edildi. Kongrede müzakere edilen konular, yeni öneriler gazete ve internet sitelerinde paylaşıldı. Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN ve Prof. Dr. Faruk BEŞER gibi sahanın uzmanları ve köşe yazarları tarafından gazetelere makale olarak konu edildi.

SONUÇ BİLDİRİLERİ

Kongrenin sonuç bildirileri ayrıca 10 Kasım 2015 Salı günü düzenlenen bir basın toplantısıyla kamuoyuyla paylaşıldı. Sonuç bildirileri metin olarak da kongrenin web sitesinde yayınlandı.³ Burada tüm oturumların sonuç bildirilerine topluca yer vereceğiz.

1. OTURUM: YENİ TİCARÎ UYGULAMALAR SONUÇ BİLDİRİLERİ

Bu oturumda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

A. AĞ PAZARLAMASI (Network Marketing):

Ağ pazarlaması, muayyen bir malın, insanları pazarlamaya çekmek için vesile kılınması ve katılımcıya, üye yaptığı her bir şahıs mukabilinde belli bir ücret alma hakkı kazandıran sistemdir. Tabakalar halinde çalışan sistem herhangi bir çaba sarf etmeden pazarlamacı üyeye menfaat getirme esasına dayanmaktadır. Sistemi cazip kılan, ürün satmaktan çok getirilen üyelere elde edilecek primlerdir. Heyet, yukarıda tasvir edildiği şekliyle ağ pazarlama organizasyonunun barındırdığı garar unsuru ve diğer sakıncalar sebebiyle caiz olmadığı görüşündedir.

Heyet aşağıdaki şartların oluşması halinde ise ağ pazarlamasının caiz olacağı hususunda ittifak etmiştir:

1. Sistemin, sisteme yeni kişiler kazandırmaktan ziyade mal veya hizmetlerin tüketicilere satışını esas alması gerekir.
2. Ağ pazarlama sistemi ile çalışan firmanın işgal konusu olan mal ve hizmetler fıkhnın genel prensiplerine uygun olmalı, fıkhen mal olarak kabul edilmeyen içki, domuz gibi ürünler ile diğer yasaklanmış mal ve hizmetler olmamalıdır.
3. Sisteme dâhil olurken herhangi bir isim altında katılımcıdan bir ücret talep edilmemelidir.
4. Sisteme dâhil olan katılımcının üye yaptığı yeni katılımcı sebebiyle bir ücret alması caizdir. Ancak getirilen üyenin daha sonradan yaptığı satışlardan ve onun da getirdiği üyelere ve onların yaptığı satışlardan prim almak ise caiz değildir.
5. Üyenin firmadan mal alabilmesi için üye bulma zorunluluğu olmamalıdır.
6. Üye istediği zaman sistemden herhangi bir ücret ödmeden ayrılabilir.

B. ÜRETİM ORTAKLIK UYGULAMALARININ FIKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Hayvancılık Üretim Ortaklığı Organizasyonu

3 <http://islamticarethukuku.org> (Erişim: 11.11.2015)

Hayvandan elde edilecek süt vb. ürünlerini, belirli bir yüzde ile paylaşmak üzere katılımcı şahıslar ile hayvancılık işiyle uğraşan bir firma arasında yapılan üretim ortaklığı anlaşmasının birkaç farklı uygulama tarzı bulunmaktadır. Firmaya gebe hayvan veya bedelinin teslim edildiği, hayvandan elde edilecek süt vb. ürünlerin paylaşım şeklinin yüzdelik oranlarla belirlendiği ve anlaşma süresi sonunda geriye hayvanın veya bedelinin teslim alındığı uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar aşağıdaki şartlarla caizdir:

a. Katılımcının hayvanını firmaya teslim etmesi ve akit süresi dolduğunda hayvanını geri alması caiz olduğu gibi hayvanı satın almak üzere vekâlet vermesi ve anlaşma süresi sonunda hayvanı aralarındaki anlaşmaya göre belirli bir fiyattan devretmeyi vaat etmesi de caizdir.

b. Firma, katılımcıya her ay belirli bir miktarda süt veya süt bedeli verme konusunda elinden gelen gayreti göstereceğini taahhüt edebilirse de kendi kasıt, kusur ve ihmali olmaksızın süt miktarında meydana gelecek azalmayı tazmin etmeyi ve katılımcının süt /süt bedeli konusunda her türlü riskten korunmasını taahhüt etmesi caiz değildir.

c. Hayvanın ölmesi, süt veriminin düşmesi vb. durumlarda firmanın elinden gelen gayreti gösterdiğini ispat yükümlülüğü firmaya aittir.

d. Hayvanın ölüm, hastalık vb. risklere karşı sigortalanması halinde -sigortanın fıkhi cevazı tartışması dışarıda tutularak- sigorta ücretini kimin ödeyeceği, gebe hayvandan doğacak yavruların kime ait olacağı, devletin hayvancılık için vereceği teşviklerin kime ait olacağı karşılıklı anlaşma ile belirlenebilir. (Soner Duman, doğacak yavrunun firmaya ait olmasının şart koşulmasına muhalefet ederek bunun da süt ürünleri gibi yüzdelik dilimlerle ortak olması gerektiğini belirtti.)

2. Toplum Destekli Tarım Modeli

“Toplum destekli tarım” modeli, yeni bir tarımsal uygulamadır. Bu uygulamada üretim aşamaları tüketiciler tarafından kontrol edilir, maddi destek sağlanır ve üretilen ürüne bütünüyle satın alma garantisi verilir. Şartlara uygun üretim faaliyetlerine rağmen yeterli düzeyde ya da hiç ürün alınmaması halinde çiftçinin uğrayacağı zarar topluluk üyelerince paylaşılır. Bu uygulamanın selem akdi mi yoksa yeni bir akit mi olduğu konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Tebliğ sahibi, bu uygulamanın selem akdi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, dolayısıyla selem şartlarına uyulması halinde caiz olabileceği görüşünü ortaya koymuştur. Buna karşılık çoğunluk bunun yeni bir akit türü olup belirsizlik, aldatma gibi akitlerin genel kurallarına aykırı düşen unsurlar barındırmadığı sürece caiz olacağı görüşünü benimsemiştir.

C. GÜNCEL İCARE (KİRALAMA) MUAMELELERİ

Günümüzde insanların ihtiyaçları ile paralel olarak pek çok yeni kiralama sözleşmeleri ortaya çıkmıştır. Leasing, kira sukukları (kira sertifikaları), eski kiracının ticaret mahallini yeni kiracıya devrederken aldığı hava parası ile yapılan kiralama, değişken fiyatlarla yapılan kiralama, İslami finansman temininde kullanılan kira senetleri, şâyi olan malların kiralanması vb. gibi caiz sayılan kira akitlerinin yanı sıra, şer'an caiz görülmeyen kira akitleri bunlardan bazılarıdır.

Heyet aşağıdaki hususlar üzerinde görüş birliği etmiştir:

1. (Kira mahallinin a'yan olduğu) Caiz kira sözleşmeleri:

Aşağıda zikredilen kira akitleri caizdir: Ticarî isim ve şirket isminin kiralanması, uçak kiralanması, iş alet ve edevatının kiralanması, banka kasası kiralama, kanunen gerekli şartların deruhte edilmesi şartıyla devre mülk kiralanması.

2. Caiz olmayan kira sözleşmeleri:

Diploma kiralama, taşıyıcı anne kiralama, diğer şahsı kendi adına ilmî araştırma ve tez yazımı için kiralama, İslam'ın haram kıldığı fiillerin icra edilmesi hususunda yapılan kiralama, insan kaçakçılığını kolaylaştırmak için yapılan kiralamalar.

3. Leasing

Genel olarak tüm alanlarda özel olarak da malî müesseselerde olmak üzere günümüzde yapılan kiralama sözleşmelerinin en yaygın olanlarından biri de leasingdir. Heyet, sunulan tebliğ ve yapılan müzakereler sonucunda şu sonuçlara ulaşmıştır:

Uluslararası Fıkıh Akademisinin 110 (12/4) numaralı kararı teyit edilmiştir. Bir fikir vermesi itibarıyla söz konusu karar aşağıya alınmıştır:

“Leasingin caiz olan ve olmayan şekilleri aşağıdaki gibidir:

a. Caiz olmayan şekli: Tek bir mahal üzerine iki farklı akdin aynı zamanda icra edilmesi.

b. Caiz olan şekli:

1. Zaman bakımından her biri diğerinden müstakil olarak yapılan iki akdin bulunması. Buna binaen satış akdinin ya da malın kiracıya devrine dair yapılan vadin icare süresinin bitmesinden sonra icra edilmesi,

2. İcare akdinin örtülü bir satış akdi gibi olmaması, fiili olarak uygulanması,

3. Kiralanan malın tazmin yükümlülüğü kiralayanın uhdesindedir. Buna binaen kiracının kastı ve kusuru olmaksızın meydana gelebilecek hasarları kiralayanın karşılaması,

4. Kiralanan malın sigortalanması halinde, sigortanın fıkhen caiz olduğu şekliyle yapılması ve sigorta masraflarının kiralaayan tarafından karşılanması,

5. Kira süresi boyunca kira hükümlerinin, malın devri esnasında ise satış akdi hükümlerinin tatbik edilmesi,

6. Kiralan malın işletilmesinden kaynaklanan masraflar dışında kalan servis masraflarının, kira süresi boyunca kiralaayan tarafından karşılanması.

D. KANUNÎ İNTİFA HAKKI VE MENFAAT MÜLKİYETİ

1. **İntifa hakkı:** (Fransız ve ondan iktibas edilen kanunlarda intifa hakkı şöyle tanımlanmıştır) tüketilmeye kâbil olmayan bir şey üzerinde sahibine onu kullanma ve değerlendirme imkânı veren haktır. İntifa hakkı, hak sahibinin ölümü ile gerçek sahibine intikal eder. İntifa hakkı içerdığı garar ve cehalet sebebiyle satış ve kiralamada akdinin konusu olamaz. Alternatif olarak aşağıda zikredilen şu üç model icra edilebilir:

a. İntifa hakkı muayyen bir ücret karşılığında ve muayyen bir müddet zarfında satılabilir. Bu durumda hak, hak sahibinin vefatı ile varislerine intikal eder.

b. İntifa hakkının aylık olarak muayyen bir ücretle taksitle satılması mümkündür. Bu durumda hak sahibinin ölmesi halinde intifa hakkı mal sahibine intikal eder.

c. İntifa hakkının, hak sahibinin süre tamamlanmadan ölmesi halinde kalan süreye tekabül eden miktarın geri ödenmesi şartıyla örnek olarak on yıllığına muayyen bir ücretle satılması.

2. **Menfaat mülkiyeti:** Bir şahsın, herhangi bir malın ayn mülkiyetini kendi ismine tescil edilmemesine mukabil kullanma, değerlendirme ve kanunun öngördüğü diğer tasarruflarda bulunma gibi mülkiyetin getirdiği tüm haklardan istifade etmesidir.

Menfaat mülkiyeti, içinde garar unsuru taşımaması şartıyla hakiki anlamda icra edilmesi halinde caizdir. Menfaat mülkiyetinin himaye edildiği kanunların olduğu yerlerde mülkiyetin devri için sukuk çıkartılması caizdir. Bu hakkın ancak tescil edilmesi halinde meşru görüldüğü kanunlarda bu hakkı himaye eden başka icraatların yapılması gerekir.

Menfaat mülkiyetinin devrinin caiz olabilmesi için akdi fasit hale getiren sebeplerden uzak olması gerekir. İbn Rüşd'ün, riba, aşırı garar, fasit şartlar ve akit mahallinin haram bir şey olması şeklinde dörde indirgediği fasit edici sebeplerin bulunduğu akitler batıldır.

E. OUTSOURCİNG (الاستعانة بمصادر خارجية) İŞLEMLERİ (HARAM FAALİYETLERDE BULUNAN İŞ YERLERİNE DIŞARIDAN ÜRÜN VE HİZMET SATIMI)

İştilgal alanı dinen helal olan bir işletmenin, iştilgal sahası haram olan bir işletmeye dış kaynak kullanımı çerçevesinde mal ve hizmet satışının hükmü, “haram bir faaliyete destek olmanın dinî hükmü” kapsamında ele alınmalıdır. Böyle olunca, dış kaynak sağlayan işletmenin sattığı ürün ve hizmet, mahiyeti itibarıyla helal ise ve müşteri firmanın haram olan ürün ya da hizmetinin ortaya çıkış zincirinin bir bölümü değilse, bu şekilde dış kaynak sağlamak ilke olarak caizdir.

2. OTURUM: ZEKÂT SONUÇ BİLDİRİLERİ

Bu oturumda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

A. ZEKÂT VERGİ İLİŞKİSİ

1. Zekât malî bir ibadet olup devlete verilen vergiler zekât yerine geçmez.

2. Devlet zekâtla ilgili mevzuat geliştirir ve zekâtı ayrı bir kalemde toplayıp İslam dininde belirtilen esaslar çerçevesinde dağıtmayı taahhüt ederse o zaman devlete zekât verilir. Devlet isterse bu zekâta vergi mevzuatında da yer verebilir.

3. Anayasal bir kurum olan ve Müslümanların ibadet hayatını düzenlemekle görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı, diğer ibadetler gibi zekât ibadetinin ifasında da vatandaşlarımıza yardımcı olacak bir yapılanmaya gidebilir. Bu maksatla Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi bir de “Zekât ve Hayır Hizmetleri Genel Müdürlüğü” kurulmasında yarar vardır. Bu düzenlemeler yapılırken günümüz İslam ülkelerindeki zekât uygulamalarından ve organizasyonlardan da istifade edilmelidir.

B. GIDA BANKACILIĞI VE ZEKÂT

Gıda bankacılığı kapsamında zekât niyeti ile yapılan bağışların, zekât yerine geçmesi aşağıdaki şartlara bağlıdır:

1. Bağış kabul eden dernek ve vakıfların, “ihtiyaç ve muhtaç anlayışı” fıkıhtaki zekât /sadaka alabilecek muhtaç anlayışından farklı olmamalıdır.

2. Sistemin işleyişi devamlı kontrol edilmeli, fakirin menfaatinin öne çıktığı bir anlayışla uygulanıp uygulanmadığı denetlenmelidir.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlara, ilgili mevzuata göre devletin sağladığı vergi avantajının mahiyeti ve bunun zekâtın eksik ödenmesi anlamına gelip gelmeyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir. Katılımcıların bir kısmı, bunun gider olarak gösterilebilmesi suretiyle elde edilen vergi avantajının, devletin işletmelere

sağladığı bir teşvik olarak kabul edilip bu yolla sağlanan avantajın ayrıca zekât olarak verilmesinin gerekli olmadığı kanaatindeyken diğer bir kısmı ise bunu, ödenen zekâtın bir miktarının ödeyene tekrar dönmesi olarak değerlendirmiş ve bu yolla sağlanan vergi avantajının ayrıca zekât olarak verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

C. ÜRETİM, HİZMET VE TİCARET İŞLETMELERİNDE UYGULANACAK ZEKÂT

Üretim, hizmet ve ticaret işletmelerinde uygulanacak zekât hükümleri hususunda şu hükümler önerilmektedir:

1. Mahiyeti icabı zekât matrahını sermayenin oluşturduğu menkul mal alım satımına yönelmiş market, mağaza gibi ticaret işletmelerinde nisap ve yıllanma şartı aranır, zekât oranı ise % 2,5'tur.

2. Üretim ve hizmet işletmelerinin zekâtı hakkında yapılan müzakerelerde üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşler kısaca şunlardır:

a. Söz konusu işletmelerin üretim araçları zekâta dâhil olmaz. Bu durumda yılsonunda net varlık toplamı üzerinden ticaret işletmelerinde olduğu gibi % 2,5 oranında zekât verilir.

b. Bahsedilen işletmelerde sabit sermaye yatırımları matraha dâhil olmaz. Bu durumda zekât matrahı sadece gelirden oluşur. Elde edilen gelir; nisap ve yıllanma şartına tâbi olmadan net gelirden % 10, bürüt gelirden ise % 5 oranında zekât gerekir.

c. Büyük işletmelerin üretim araçları da zekâta dâhil olur Bu durumda matrah üretim araçları artı elde edilen gelirden oluşur. Üretim araçları artı gelir, yıllanma ve nisap şartına tabi olarak % 2,5 oranında zekâta tabi olur.

3. Stokların değerlemesinde câri maliyet esas alınır.

D. ALACAKLAR VE ZEKÂT

Tahsil kabiliyeti bulunan (kuvvetli) alacaklar, zekât hesaplamasına dâhil edilir. Şüpheli ve tahsil kabiliyeti olmayan (zayıf) alacaklar ise tahsil edildiği dönemde zekât hesaplamasına dâhil edilir.

E. BORÇLAR VE ZEKÂT

Kısa vadeli borçlar zekât matrahından düşülür. Uzun vadeli borçların zekât matrahından düşülmesi hususuna gelince; bir tebliğci hariç diğerleri bu tür borçların da matrahtan düşürülmesi hususunda ittifak etmiştir.

3. OTURUM: FAİZ SONUÇ BİLDİRİLERİ

Bu oturumda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

A. BORÇ YAPILANDIRILMASI

Faiz yasağı sadece kul hakkını değil toplumun hukukunu da korumaya yönelik bir düzenleme olup taraflar aksine işlem yapma yetkisine sahip değildirler.

Borç yapılandırma özü itibariyle mevcut borcun yapısını değiştirmeyi hedefleyen bir anlaşmadır. Kapsamı daha geniş olmakla birlikte yapılandırma daha çok vadeli borçlarla ilgili olarak gündeme gelir. Alacaklı, yargıya gitmek yerine ödeme sıkıntısı çeken borçluyla yeni bir ödeme planı üzerinde anlaşmayı tercih edebilir. Bu tercih, taraflara olduğu kadar makroekonomiye de fayda sağlar.

Burada asıl sorun, tarafların vade değişikliğini borç miktarına yansıtmaya ve diledikleri şekilde miktar tespitine mezun olup olmadıkları meselesidir. İslam hukukunun bu işleme bakışı şu şekilde özetlenebilir:

1. Vade çerçevesinde bir yapılandırma İslam hukukundaki təcil ve ta'cil terimleriyle ifade edilebilir. Təcil, ya daha baştan peşin doğan ya da vadesi geldiği için peşin hale gelen para borcunun vadeye bağlanması veya vadeli borcun vadesinin uzatılmasıdır (öteleme). Ta'cil ise vadeli borcun vadesinden önce (erken) ödenmesi demektir. Borcun taksitlendirilmesi de yapılandırma kapsamında bir işlem sayılır. Borcun miktarına dokunmadan tek başına vadenin uzatılıp kısaltılması veya taksitlendirme bir sakınca teşkil etmez. Asıl mesele vade üzerindeki değişikliğin borcun miktarına yansıtılmasıdır.

2. Borcun erken ödenmesi karşılığında borç miktarında indirimde gidilmesine cumhur cevaz vermemekle birlikte İbn Abbâs, İbrahim en-Neha'î, Ebû Sevr, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Âbidîn gibi âlimler caiz görmüşlerdir. Kurulumuz, İslam Fıkıh Akademisi'nin belli şartlarla kabul ettiği bu ikinci görüşe katılmaktadır.

3. Borcun vadesinin uzatılması karşılığında borç miktarının artırılması ittifakla haram sayılmıştır. Ödeme acziyetinden kaynaklanan temerrüd halinde borç miktarında artışa gidilmemesi tercihe şayan olmakla birlikte alacaklının ısrarlı talebi durumunda enflasyon farkı borca yansıtılabilir. Bu fark, meşru olamayan mal ve hizmetlerden arındırılmış bir endeksi esas alan çekirdek enflasyona göre belirlenmelidir. Bu çerçevede borç yapılandırmasına cevaz verilirse tarafların haksızlığa uğraması önlenmiş olur. Zira ilgili ayet (Bakara 2/279) hiçbir tarafın zulme uğratılmamasını öngörmektedir.

B. KONUT FİNANSMANI TEKNİKLERİ

Günümüzde ticari bankalar ile katılım bankaları dışında konut finansmanına yönelik organizasyon yapan bazı ticari şirketler tarafından çekilişli, vade ortası gibi sistemler uygulanmaktadır. Bu sistemlerin riba şüphesinden uzak olmadığı görülmektedir. Bu şüphenin izalesi için:

1. Müşterilerin tahsilât ve ödemelerinin grup içerisinde kalması,
2. Grup üyelerinin yaptıkları ödemeleri şirket hesabında kalmayıp grup üyelerine konut alınmak üzere kullanılması,
3. Şirketin organizasyona finansal anlamda müdahil olamaması gerekir.
4. Yine ileri tarihlerde yapılacak ödemelere eklenecek enflasyon farkı baştan tahmini olarak belirlenip kesinleştirilmemeli, enflasyon gerçekleşikten sonra buna göre fazlalık eklenmelidir.

Ayrıca bu sistemler aynı zamanda finans teminine yönelik birer organizasyon olduklarından BDDK gibi bir üst kurulun denetimine tabi olmaları ve TMSF'nin banka mevduatları için verdiği garantiyi haiz olmaları önem arz eder.

C. BANKA KARTI, KREDİ KARTI VE POS CİHAZI

Banka kartının hamili, ek hesabı kullanmamak kaydıyla bu kartla cari hesaptan para çekebilir, satın aldığı mal ve hizmetlerin bedelini ödeyebilir.

Bankalar, faiz içermeyen ve karz esasına dayanan kredi kartı çıkarabilir. Bu durumda kredi kartı hamiline dönem borcunu vadesinde ödememesi durumunda faiz tahakkuk ettirilemez. Mevcut hukuk sisteminin imkân vermesi halinde enflasyon farkı talep edilebilir. Banka ve kredi kartlarının ticari işlemleri kolaylaştırma amaçlı olarak kullanılması ve bunların bir borç aracı haline getirilmemesi gerekir.

D. ALTIN HESABI VE VADELİ ALTIN İŞLEMLERİ

Altın alım satımı bir sarf akdi olup karşılıklı bedellerin akit meclisinde kabzı aranır. Taraflardan birinin ödemeyi ertelemesi, nesie ribasına yol açtığı için işlemi fasit kılar. Buna göre:

1. Kredi kartıyla vadeli /taksitle yapılacak altın alışverişinin caiz olmadığı konusunda görüş birliği oluşmuştur.
2. Banka kartıyla peşin olarak altın alımı konusunda ise kurulumuzda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. İlkine göre; sarf akdinde aranan kabz şartı, hakikî /fiilî kabz olduğundan bedellerden birinin banka hesabındaki varlığı (kaydı para) kabz işlevi görmez. Dolayısıyla bu tür bir işlem caiz görülemez. Çoğunluğun benimsediği görüşe göre ise, hükmî kabz, hakikî kabz hükmünde olduğundan, kişinin kredi kar-

tıyla değil de banka kartıyla hesabındaki parayla peşin altın veya döviz satın alması caizdir. Nitekim İslam Fıkıh Akademisi'nin "Müşterinin hesabı ile ilgili kayıtlar hükmî kabz sayılır" kararı bu yöndedir. Müşteri, banka cari hesabındaki parayla peşin altın alım satımı yapabilir.

4. OTURUM: BORSA SONUÇ BİLDİRİLERİ

Bu oturumda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

A HİSSE ALIM SATIMI

Borsada kumar ve diğer manipülatif işlemleri engelleyecek hukukî düzenlemeler yapılmalıdır.

1. Açığa Satış

Borsalarda açığa satış olarak adlandırılan işlem, hisse senetlerinin karza konu olamayacağı ve faiz yasağının ihlali sebebiyle caiz değildir.

2. Marjlı Satış

Faiz yasağının ihlali nedeniyle marjlı satış caiz değildir.

3. Faaliyet Alanları İçerisinde Haramla İştigal Söz Konusu Olan Şirketlerin Hisse Senedine Yatırım Yapmak.

Faaliyet alanları içerisinde haramla iştigal söz konusu olan şirketlerin hisse senedine yatırım yapmak caiz değildir.

B. SÜKUK UYGULAMALARI

1. Bir finansal ürün olarak sükkuk fıkının ilgili prensiplerine uygun olması şartıyla caizdir.

2. Mevcut sükkuk uygulamalarındaki fıkha aykırı hususların düzeltilmesi gerekir.

C. METAL BORSALARI VE TEVERRUK

1. Teverruk

Organize teverruk veya diğer adıyla banka teverruk işlemi caiz değildir. Çünkü bu işlem fıkha aykırılık ve iktisadi problemler içermektedir.

2. Türev Piyasa İşlemleri

Türev işlemler fıkha aykırılık içerdiğinden caiz değildir.

D. VADELİ DÖVİZ VE EMTİA İŞLEMLERİ

1. Kaldıraçlı forex işlemleri, faiz yasağı kuralını ihlal ettiği için caiz değildir.
2. Döviz türev işlemleri, faiz içerdiğinden dolayı caiz değildir.
3. Emtia vadeli işlemlerden yalnızca forward, tarafların gerçek niyetinin spekülasyon değil, mal alım satımı olması şartıyla caizdir. Fakat üye Abdülbarî Meş'al bunun ihtiyacı halinde ithalatla caiz olacağı kanaatini taşımaktadır.

5. OTURUM: SİGORTA SONUÇ BİLDİRİLERİ

Bu oturumda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

A. TEKÂFÜL

Tekâfül sistemi sigortacılıkta yeni ve önemli bir uygulama olup, tekâfül kurumlarının “üyeleri arasında yardımlaşma” ilkesini zaafa uğratmadan İslam açısından meşru bir takım yeni finansal enstrümanlar geliştirmeleri tavsiye edilmiştir.

Yeni sosyal güvenlik ve sigorta modelleri düşünülürken zekât ve muâhât (ensar ve muhacir kardeşliği) ilke ve düşüncelerinden de yararlanılması, üyeler tarafından tavsiye edilmiştir.

B. TİCARÎ SİGORTA

Fıkın sabit ilke, hüküm ve değerleriyle çelişen uygulamalardan kaçınılması şartıyla ticarî sigorta caiz görülmüştür.

C. ALACAKLARIN SİGORTALANMASI

Kaynağı meşru olmak şartıyla iktisadî yarara sahip her türlü hukukî değer, fıkın temel ilke ve hükümleriyle çelişmemek şartıyla sigortalanabilir. Bu çerçevede meşru satım ve hizmet sözleşmelerinden kaynaklanan alacakların sigortalanması caizdir. Borcun sigorta şirketi tarafından ödenmesi durumunda sigorta şirketi, halefiyet hükümleri çerçevesinde borçluya rücu hakkına sahiptir.

Katılım bankalarının, borçlularına borçlarını zorunlu olarak sigorta ettirmeleri, hakkaniyet ilkesi açısından yeniden gözden geçirilmelidir.

D. BİTKİSEL ÜRÜNLER VE HAYVAN HAYAT SİGORTASI

Devlet destekli tarım sigortaları, Devlet organizasyonunda toplum yararına sosyal bir güvence sistemi olduğu ve akdi ifsad edecek bir unsur taşımadığı için caiz görülmüştür.

E. KAZA /HASAR SİGORTASI

Konusu helal olmak kaydıyla kaza /hasar sigortası sözleşmesi caiz görülmüştür.

F. HAYAT SİGORTASI

1. Konusu helal olmak kaydıyla birikimsiz hayat sigortası, caiz görülmüştür.

2. Birikimli hayat sigortalarında, primlerin helal alanlarda nemalandırılması kaydıyla, süre sonunda bu prim ve nemaların def'aten veya belirli bir plan çerçevesinde geri ödenmesi, prim ve nemalarının tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp, maaş olarak gelir payı verilmesi şeklindeki uygulamanın caiz olduğu ancak prim ve nemaların tamamı veya bir kısmının şirkette bırakılıp maktu bir maaş bağlanması şeklindeki uygulamanın ise caiz olmadığı sonucuna varılmıştır.

G. BİREYSEL EMEKLİLİK

Bireysel emeklilik sisteminde, hesaptaki birikimlerin def'aten veya bir program dâhilinde ödenmesinin istenmesi halinde primlerin helal alanlarda değerlendirilmesi kaydıyla caiz olduğu; gelir sigortası sözleşmesi çerçevesinde maaş bağlanmasının istenmesi durumunda ise birikimli hayat sigortasıyla aynı hükümlere tabi olduğu kanaatine varılmıştır.